

Ατομικές αποφάσεις για δέσμευση (γάμο) υπό συνθήκες αβεβαιότητας: Μια μικροοικονομική προσέγγιση

Γιάννης Μάντζαρης*, Ελισάβετ Μάντζαρη**

Περίληψη

Ο θεσμός του γάμου στη χώρα μας, αλλά και διεθνώς έχει απαξιωθεί. Ο γάμος, μια μακροχρόνια και αξιόπιστη κάποτε συνδετική ύλη του κοινωνικού ιστού, αποτελεί πλέον μια απλή συμβατική αμοιβαία υπόσχεση, που εύκολα δίδεται και εύκολα αναιρείται. Τα άτομα λειτουργώντας με βάση την αρχή της αριστοποίησης (μεγιστοποίησης) της ατομικής χρησιμότητας, προσαρμόζουν ανάλογα τις επιλογές τους με βάση τις υφιστάμενες και μελλοντικές συνθήκες. Ποιο ρόλο όμως παίζουν στην απόφαση των ατόμων για γάμο (μακροχρόνια δέσμευση) οι συνθήκες αβεβαιότητας; Αναλυτικά εργαλεία της Νέας Πολιτικής Οικονομίας και μάλιστα ορισμένες προτάσεις της θεωρίας των «real Options» για τις λεγόμενες «αμετάκλητες επενδύσεις» σε συνθήκες αβεβαιότητας, αξιοποιούνται και στην περίπτωση εξέτασης της απόφασης για σύναψη γάμου.

Λέξεις-Κλειδιά: Αβεβαιότητα, ατομικές αποφάσεις, ορθολογισμός, γάμος

* Ο Δρ Γιάννης Μάντζαρης είναι Οικονομολόγος, αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Λογιστικής και Διευθυντής ΣΔΟ-ΑΤΕΙ ΣΕΡΡΩΝ.

** Η Ελισάβετ Μάντζαρη είναι πτυχιούχος Πανεπιστημίου Μακεδονίας, του Τμήματος Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων.

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ανησυχητικά είναι τα στοιχεία για το μέλλον του θεσμού της οικογένειας στην Ελλάδα με όλα τα αρνητικά επακόλουθα (δημογραφικά, κοινωνικά, οικονομικά) μιας τέτοιας εξέλιξης. Το 1980 το 10% των γάμων κατέληξε σε διαζύγιο, το 2003 το ποσοστό αυτό εκτινάχθηκε στο 25%. Σε έρευνα του ΚΠΕΕ (Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας) στην επόμενη 20ετία η ελληνική οικογένεια θα παρουσιάσει χαρακτηριστικά διάλυσης. Ποσοστό 89,1% των Ελλήνων πιστεύει ότι το 2020 το πιθανότερο είναι να αυξηθούν θεαματικά τα διαζύγια.¹

Στην ετήσια δημογραφική έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το 2001 διαπιστώνεται μια άνευ προηγουμένου πτώση στο ποσοστό των γάμων, με ταυτόχρονη αύξηση του αριθμού των διαζυγίων. Για παράδειγμα, στη Γερμανία ο αριθμός των γάμων μειώθηκε μεταξύ 1970 και 2004 κατά περίπου 25%.² Στην Ελλάδα διαπιστώνεται επίσης σημαντική τάση μείωσης των γάμων και αύξησης των διαζυγίων. Το 1980 είχαμε 62,4 γάμους/1000 κατοίκους και η αντιστοιχία αυτή έπεσε το 2000 στους 45 γάμους/1000 κατοίκους. Αντίθετα το 1982 είχαμε 6,5 διαζύγια/1000 κατοίκους και το 2000 αυξήθηκαν σε 9,5/1000 κατοίκους. Τα εξώγαμα παιδιά επίσης αυξήθηκαν από 1,5/1000 κατοίκους το 1980 σε 4,1/1000 κατοίκους το 2000. Άξιες παρατήρησης είναι και οι ηλικίες των νυμφευμένων. Ενώ το 1980 ο μ.ο ηλικίας του άνδρα ήταν 27,8 έτη και της γυναίκας 24,2, το 2000 ο μ.ο ηλικίας του άνδρα ανήλθε στα 30,4 και της γυναίκας στα 26,7 έτη.³

Η κατάσταση αυτή έχει σημαντικές επιπτώσεις στη δημογραφική δομή και εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας. Το 1933 η χώρα μας με πληθυσμό 6.624.468 κατοίκους είχε 46.263 γάμους (7,0/1000 κατοίκους) και 189.583 γεννήσεις (28,62/1000 κατοίκους). Το 1967 με πληθυσμό 8.716.441 κατοίκους είχε 81.706 γάμους (9,37/1000 κατοίκους) και 162.830 γεννήσεις (18,7/1000 κατοίκους). Το 1980 με 9.642.505 κατοίκους είχε 62.352 γάμους (6,47/1000 κατοίκους) και 148.134 γεννήσεις (15,36/1000 κατοίκους) Το 2001 με πληθυσμό 10.964.020 κατοίκους είχε 58.491 γάμους (5,34/1000 κατοίκους) και 102.282 γεννήσεις (9,34/1000 κατοίκους). Η δημογραφική αποψίλωση της χώρας φαίνεται καθαρά και από το μέγεθος των οικογενειών: Το 1971 αυτά αριθμούσαν κατά μ.ο. 3,39 άτομα και το 2001 μειώθηκαν στα 2,28.⁴

Η παρούσα προσέγγιση του θέματος των ατομικών αποφάσεων για δέσμευση (π.χ., γάμο) σε συνθήκες αβεβαιότητας, ξεκινά από την γενική παραδοχή ότι και σε τέτοιου είδους αποφάσεις το άτομο λειτουργεί με

βάση την αρχή του ατομικού ορθολογισμού και της μεγιστοποίησης (αριστοποίησης) της ατομικής χρησιμότητας. Συνεπώς είναι δυνατόν να γίνει χρήση των αρχών της θεωρίας των «real Options» (συμφωνίες πραγματικών προθεσμιακών δικαιωμάτων με δικαίωμα προαίρεσης) που χρησιμοποιούνται στην περίπτωση των αμετάκλητων επενδύσεων υπό συνθήκες αβεβαιότητας, και σε αποφάσεις σύναψης ατομικής δεσμευτικής σχέσης (π.χ., γάμου). Όταν εναλλακτικές μορφές δράσης που διερευνούνται εμπεριέχουν και το στοιχείο της αναμονής αβέβαιων αποτελεσμάτων, είναι δυνατή η χρονική μετατόπιση του γάμου στο μέλλον (με αποτέλεσμα την αύξηση του μ.ο. ηλικίας των νυμφευόμενων). Στη περίπτωση αυτή θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η τιμή των real Options με βάση τις υποκειμενικές προσδοκίες των ατόμων που αποφασίζουν τέτοια δέσμευση. Δεδομένου ότι στον πραγματοποιηθέντα γάμο μηδενίζεται ταυτόχρονα και η τιμή αναμονής των Options, κάτι τέτοιο διαμορφώνει επιφυλακτική στάση έναντι του γάμου.

Η Νέα Πολιτική Οικονομία, κάνοντας χρήση αρχών της μικροοικονομικής θεωρίας, επιδιώκει να προσεγγίσει και να αναλύσει τέτοιου είδους σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα.⁵ Μέσω αυτών γίνεται προσπάθεια απάντησης ερωτημάτων του τύπου: Πόσο σημαντικές επιδράσεις έχουν αυτές οι επιλογές των ατόμων στο στόχο υλοποίησης της αρχής της μεγιστοποίησης (αριστοποίησης) της ατομικής χρησιμότητας; Πόσο καθοριστική είναι η επίδραση των συνθηκών αβεβαιότητας που διαμορφώνονται στο σύγχρονο κόσμο, όσον αφορά τη μετατόπιση στο μέλλον μιας ατομικής δέσμευσης (στέρηση του αγαθού ατομική ελευθερία δια της σύναψης γάμου);

Ιδιαίτερα μετά τον Gary S. Becker (Βραβείο Nobel Οικονομίας το 1992), η μεθοδική⁶ των οικονομικών επιστημών, ιδιαίτερα της Μικροοικονομικής θεωρίας, εφαρμόζεται και σε εξω-οικονομικές καταστάσεις (κοινωνικές συμπεριφορές), όπως, π.χ., η ανάλυση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής συμπεριφοράς των ατόμων (π.χ., σύναψη γάμου, επιλογή πολιτικών εκπροσώπων κτλ.).⁷ Οι θεμελιώδεις αρχές αυτής της θεωρίας στηρίζονται στην αποδοχή ότι τα άτομα λειτουργούν με βάση την αρχή της μεγιστοποίησης (αριστοποίησης) της ατομικής τους χρησιμότητας όχι μόνο κατά την επιλογή κατανάλωσης αγαθών ή/και υπηρεσιών, αλλά και κατά τη λήψη αποφάσεων σε θέματα γενικότερου κοινωνικού ενδιαφέροντος.⁸ Στην περίπτωση σύναψης γάμου (με ύπαρξη ή όχι προίκας) έχουμε να αντιμετωπίσουμε δύο θέματα: Πρώτον την περίπτωση της ελεύθερης απόφασης δύο συντρόφων για διαμόρφωση δεσμευτικής σχέσης (στην περίπτωση των συντηρητικών κοινωνιών δια της συγκατα-

θέσεως των γονέων τους) και δεύτερον κατά την επιλογή συνέχισης του γάμου χρησιμοποιούνται σπάνιοι πόροι για την επίτευξη των στόχων (π.χ., χρήση του αγαθού «ατομική ελευθερία»). Συνεπώς ο γάμος μπορεί να εξεταστεί κάτω από το μικροσκόπιο των βασικών αρχών της μικροοικονομικής θεωρίας.⁹ Για την ανάλυση του θέματος χρησιμοποιούνται μέθοδοι και εργαλεία της θεωρίας που αφορούν στην τιμή των δικαιωμάτων επιλογής (Options) για απόφαση υπέρ ή ενάντια στη σύναψη γάμου σε συνθήκες αβεβαιότητας. Η ανάλυσή μας θα επικεντρωθεί ιδιαίτερα στο χρονικό σημείο σύναψης του γάμου και ιδιαίτερα εάν δημιουργούνται δυνατότητες μετάθεσης της απόφασης για υλοποίησή του σε μελλοντικό χρονικό σημείο.

Ο γάμος ως ατομική απόφαση παρουσιάζει πολλά κοινά σημεία με το μείγμα σκέψεων που κάνει το άτομο στην περίπτωση της «αμετάκλητης επένδυσης». Έχουμε να κάνουμε με μορφή επένδυσης, που μετά την υλοποίησή της δεν μπορούν να επαναποκτηθούν τμηματικά τα επενδυμένα κεφάλαια. Το τμήμα των δαπανών που δεν είναι δυνατόν να επαναποκτηθεί χαρακτηρίζεται ως «sunk Costs». Στην περίπτωση του γάμου οι δαπάνες αυτές αφορούν στις δεξιώσεις, στα γαμήλια δώρα κτλ. Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση ύπαρξης σταθερής και διαρκούς σχέσης με ένα σύντροφο. Τα sunk costs μπορούν να αφορούν δαπάνες του ίδιου του γάμου, ή/και τα λεγόμενα κόστη ευκαιρίας ή εναλλακτικά κόστη. Συνεπώς, η δέσμευση επί μακρόν με ένα/μία σύντροφο σημαίνει ταυτόχρονα και απώλεια της δυνατότητας ατομικής επιλογής στο μέλλον. Οι υπολογισμοί του ατόμου που ευρίσκεται μπροστά σε μια απόφαση σύναψης γάμου, όσον αφορά την λογική, μοιάζουν, σε μεγάλο βαθμό, με την περίπτωση λήψης επενδυτικών αποφάσεων εκ μέρους της επιχείρησης.

Το άτομο θα συμφωνήσει για πραγματοποίηση επένδυσης/γάμου, εάν η καθαρή χρησιμότητα που απολαμβάνει στη διάρκεια χρήσης της περιόδου επένδυσης/γάμου είναι μεγαλύτερη από το ύψος των δαπανών που κατέβαλε (θετικό ισοζύγιο Κόστους-Οφέλους). Εάν όμως όπως συμβαίνει στην πράξη, στον προβληματισμό μας συμπεριλάβουμε και το στοιχείο της αβεβαιότητας, τότε με βάση τα «ορθόδοξα» κριτήρια θα πρέπει να συγκριθούν μεταξύ τους οι προσδοκώμενες αξίες των παραπάνω. Στην περίπτωση που τα άτομα (επενδυτής-σύντροφοι) είναι ουδέτεροι στον κίνδυνο, οι υπολογισμοί μας δεν θα διαφοροποιηθούν σημαντικά.¹⁰ Η διαδικασία αυτή δεν θα ήταν ακριβής σε περίπτωση αμετακλητότητας, ακόμη και αν το χρονικό σημείο της επένδυσης/γάμου έχει επιλεγεί ελεύθερα, εάν δηλ. υπήρχε δυνατότητα αναμονής. Η δυνατότητα να αναμένουμε τα αβέβαια γεγονότα και να αποφασίζουμε αργότερα για την υλοποίη-

ση της επένδυσης/γάμου έχει ιδιαίτερη αξία: Αυτήν δηλ. της αξίας επιλογής. Υπάρχει εκ του γεγονότος ότι έτσι μπορούν να αποφευχθούν οι αρνητικές συνέπειες αποφάσεων που θα είχαν ληφθεί ενωρίτερα και δεν θα λάμβαναν υπόψη τις μετέπειτα αβέβαιες καταστάσεις. Η σύγκριση των πραγματικών τιμών, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι προσδοκώμενες τιμές, θα μπορούσε να οδηγήσει σε (οικονομικά) λανθασμένες αποφάσεις. Δεδομένου ότι με την ενεργοποίηση επενδύσεων και την υλοποίηση του γάμου υπάρχει ταυτόχρονα και η δυνατότητα μελλοντικής μετατόπισής τους, θα πρέπει η προσδοκώμενη τιμή από την επένδυση/γάμο να περιλαμβάνει όχι μόνο τα δημιουργηθέντα πραγματικά κόστη, αλλά και να καλύπτει και την «απολεσθείσα» (ή αποσβεσθείσα, σημ. συγγραφέα) αξία των προσδοκιών. Μόνο έτσι μπορεί η επένδυση/γάμος να είναι πλεονεκτική/ός στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο. Αποτέλεσμα είναι η διστακτικότητα των ατόμων όσον αφορά την ανάληψη επένδυσης/γάμου σε σχέση με την περίπτωση των «ορθόδοξων» κανόνων λήψης αποφάσεων.

Η ανάλυση των αμετάκλητων επενδύσεων σε συνθήκες αβεβαιότητας και ελευθερίας επιλογής του χρονικού σημείου των επενδύσεων, επιτυγχάνεται με βάση τη θεωρία των οικονομικών δικαιωμάτων επιλογής δια της χρήσης ανάλογων μεθόδων. Οι υφιστάμενες δυνατότητες επένδυσης χαρακτηρίζονται ως «real options». ¹¹ Η θεμελιώδης δυνατότητα, δια της οποίας μέσω επένδυσης μπορεί να αποκτηθεί ανά πάσα στιγμή ένα «asset» σε μια συγκεκριμένη τιμή (π.χ., για τις δαπάνες επένδυσης), αναλύεται όπως και στην περίπτωση των «Call-options». Η δυνατότητα μεταφοράς αυτής της μεθόδου σε πραγματικές εξω-οικονομικές καταστάσεις τονίστηκε ήδη από τους πιονέρους αυτής της θεωρίας. Ο Dixit (1992, σ. 127) και οι Dixit, Pindyck (1994, σ. 23) αναφέρουν τη δυνατότητα εφαρμογής της λογικής των τιμών των δικαιωμάτων συμμετοχής στις αποφάσεις για γάμο, αλλά και σε άλλα κοινωνικά φαινόμενα, π.χ. αυτοκτονία.

2. Η απόφαση για σύναψη γάμου σε συνθήκες βεβαιότητας

Οι υπολογισμοί του μοντέλου διερευνούν και αναλύουν μόνο την περίπτωση λήψης απόφασης του ενός εκ των δύο συντρόφων. Επειδή όμως σε ένα γάμο θα πρέπει να υπάρχει συμφωνία τουλάχιστον δύο ατόμων, αυτός πραγματοποιείται μόνο όταν συμφωνούν και οι δύο. ¹² Υπ' αυ-

τήν την έννοια μπορεί το μοντέλο που θα αναπτυχθεί παρακάτω να ερμηνευτεί από δύο πλευρές: Πρώτον ως τέτοιο, που περιγράφει την επιθυμία γάμου του κάθε ενός συντρόφου και δεύτερον ως ο υπολογισμός εκείνου εκ των συντρόφων, ο οποίος τείνει εγγύτερα προς την απόρριψη της εναλλακτικής δράσης που λέγεται σύναψη γάμου.

Καταρχάς αναλύεται η περίπτωση, που δεν εμπεριέχει κανενός είδους αβεβαιότητα, όσον αφορά τα πλεονεκτήματα της κατάστασης «γάμος». Αυτό σημαίνει αφενός ότι μπορούν να υπολογιστούν με απόλυτη ασφάλεια οι «ποιότητες» των συντρόφων και αφετέρου ότι δεν υφίσταται κανένας εξωγενής παράγων αβεβαιότητας, όπως, π.χ., πιθανές διαφοροποιήσεις του φορολογικού συστήματος σε περίπτωση διάλυσης του γάμου. Τα εμφανιζόμενα εφάπαξ «sunk costs» του γάμου παρουσιάζονται με το H . Το ετήσιο συγκριτικό πλεονέκτημα του έγγαμου ατόμου έναντι του άγαμου, αναφέρεται ως v . Το τρέχον πλεονέκτημα του έγγαμου ή το κέρδος εκ του γάμου v εμπεριέχει: πρώτον ένα άμεσο οικονομικό πλεονέκτημα εκ του γάμου, όπως, π.χ., φορολογικές απαλλαγές έναντι των άγαμων, οικονομικές διασφαλίσεις από την πλευρά του συντρόφου μέσω της σύνταξης, κληρονομιάς, τέκνων κτλ. Δεύτερον μπορεί το v να περιλαμβάνει ακόμη και την αξία των εξω-οικονομικών καταστάσεων, όπως, π.χ., τη σημασία της ισχυρής δέσμευσης του συντρόφου στην σχέση. Όσον αφορά το v έχουμε να κάνουμε με καθαρά πλεονεκτήματα, δηλ. δεν συμπεριλαμβάνονται σε αυτό τα πλεονεκτήματα που ναι μεν μπορεί να προέρχονται από το γάμο, αλλά μπορεί να προκύψουν και από μια μη νομιμοποιημένη σχέση (όπως, π.χ., η «αξία του έρωτα»).

Τα πλεονεκτήματα ενός «marriage» υπό την έννοια ενός «share the same household», εισάγονται στη βιβλιογραφία από τον Becker (1973) και μάλιστα στο επίπεδο παραγωγής υπό τη μορφή των «πλεονεκτημάτων εξειδίκευσης». Ο κάθε σύντροφος εξειδικεύεται στην επίτευξη ενός αγοραίου εισοδήματος ή στην παραγωγή μη αγοραίων οικογενειακών αγαθών (όπως υπηρεσίες οικογενειακής μορφής). Συνέπεια της εξειδίκευσης που προσανατολίζεται στην κατάκτηση συγκριτικών πλεονεκτημάτων καθώς και αυτής των αποτελεσμάτων μάθησης, είναι η βοήθεια προς την οικογένεια ως κοινότητα προκειμένου αυτή να αποκτήσει υψηλό επίπεδο εισοδήματος και ευημερίας (Ermisch, 1993, σ. 354). Πλεονεκτήματα επίσης προκύπτουν από την κοινή κατανάλωση των οικογενειακών αγαθών, η οποία δε διακρίνεται από ανταγωνισμούς (Ermisch, 1993, σ. 354). Αυτά τα οφέλη ή κέρδη μπορούν να επιτευχθούν κατά κανόνα και στα πλαίσια μιας μη νομιμοποιημένης σχέσης. Η εξειδίκευση, υπό την έννοια της εξόχως ειδικής επένδυσης των δύο συντρόφων στη σχέ-

ση και ιδιαίτερα στο ανθρώπινο κεφάλαιο εκείνου που παραμένει στο σπίτι, χάνει τη μεγάλη σημασία της με την πάροδο του χρόνου. Από την πλευρά της Νέας Θεσμικής Οικονομικής αναφέρεται, ότι ο γάμος αποτελεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο για τη μείωση του κόστους συναλλαγών και την προστασία των οικογενειακών επενδύσεων. Με το πιστοποιητικό γάμου επιτυγχάνεται η νόμιμη διασφάλιση, η οποία επιτρέπει την ανάληψη κινδύνου που είναι συνδεδεμένος με την εξειδίκευση και την πραγματοποίηση των παραπάνω αναφερθέντων πλεονεκτημάτων της σχέσης (γάμου).

Η απόφαση Υπέρ ή Κατά του γάμου προκύπτει με βάση τη σύγκριση των δυο εναλλακτικών λύσεων (Α) Άμεσα-Γάμος έναντι (Β) κανένας Γάμος. Κατά τον υπολογισμό της αριστοποίησης ως βάση υπολογισμού χρησιμοποιείται ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Στην περίπτωση αυτή δεν συνυπολογίζεται η πιθανότητα κατάληξης αργότερα σε διαζύγιο.¹³ Ο διαχρονικός βαθμός προτίμησης (Επιτόκιο) που προκύπτει στα πλαίσια της ατομικής χρονικής προεξόφλησης είναι $i > 0$, έτσι που ο παράγοντας προεξόφλησης είναι $0 < \delta < 1$. Από τη σύγκριση των δυο εναλλακτικών περιπτώσεων προκύπτει μια Καθαρή Αξία $B_{H,t=0}$ για το πλεονέκτημα του γάμου για την περίοδο εκκίνησης $t=0$ και του να είναι κάποιος (μακροχρόνια) παντρεμένος. Η καθαρή αξία αποτελεί το άθροισμα του πλεονεκτήματος v στην περίοδο $t=0$ και όλων των μελλοντικών ετήσιων πλεονεκτημάτων μειωμένων κατά τα άμεσα sunk costs του γάμου:

$$B_{h,t=0} = v - H + \frac{\delta v}{1 - \delta} = -H + \frac{v}{1 - \delta} \quad \text{με: } \delta = \frac{1}{1 + i} \quad (1)$$

Απόφαση για άμεσο γάμο λαμβάνεται στην περίπτωση βεβαιότητας, όταν διαμορφώνεται θετική καθαρή αξία όσον αφορά τον γάμο, δηλ. όταν $B_{H,t=0} > 0$. Η τιμή κατωφλίου $v_{\text{Γάμος}}^S$ υπολογίζεται από την κατάσταση αδιαφορίας ($B_{H,t=0}$):

$$V_{\text{Γάμος}}^S = (1 - \delta) H, \quad \text{με: } \text{σύναψη γάμου για } v > v_{\text{Γάμος}}^S$$

Ο όρος $(1 - \delta) \delta \cdot i$ μπορεί να ερμηνευτεί ως κόστος τόκων, που αναφέρονται στα άμεσα προκύπτοντα sunk costs του γάμου H . Επιλέγεται η σύναψη γάμου σε συνθήκες βεβαιότητας, όταν το επίσης πλεονέκτημα v υπερκαλύπτει τους προϋπολογισμένους τόκους στο γάμο H . Συνεπώς η απόφαση για σύναψη γάμου λαμβάνεται τόσο ταχύτερα, όσο μεγαλύτε-

ρο είναι το ετήσιο πλεονέκτημα v , όσο μικρότερα είναι τα sunk costs του γάμου H και όσο μικρότερη είναι η προεξόφληση μελλοντικών πλεονεκτημάτων, δηλ. όσο χαμηλότερο είναι το προβλεπόμενο επιτόκιο i . Όταν το επιτόκιο τείνει στο Μηδέν ($i \sim 0$), σημαίνει ότι και η τιμή κατωφλίου του $v_{\text{Γάμος}}^s$ θα τείνει επίσης στο Μηδέν. Ένα ελαφρώς θετικό ετήσιο κέρδος v από το γάμο, θα σήμαινε μερικό τονισμό των πλεονεκτημάτων από τη σύναψη γάμου.

3. Γάμος στην περίπτωση ύπαρξης μιας μόνο αβεβαιότητας

Όταν υπάρχει αβεβαιότητα διαφοροποιούνται σημαντικά τα δεδομένα για τη λήψη απόφασης. Αυτό, διότι κατά τον υπολογισμό των μελλοντικών τιμών των παραμέτρων για τη λήψη απόφασης πρέπει να συνυπολογιστούν ορισμένες επιπλέον εναλλακτικές παράμετροι. Μια τέτοια εναλλακτική παράμετρος είναι η «Αναμονή» με την «Προσδοκία» επίτευξης γάμου κατά την επόμενη περίοδο.¹⁴ Η περίοδος αναμονής μπορεί να χαρακτηριστεί και ως διάρκεια του «Αρραβώνα».

Η αβεβαιότητα πρέπει να εισαχθεί στην απλούστατη δυνατή μορφή της και μάλιστα ως διωνυμική στοχαστική διαφοροποίηση ε του κέρδους από το γάμο. Μεταξύ παρούσας $t=0$, και επόμενης $t=1$ περιόδου, το v αυξάνεται ή μειώνεται κατά το ποσό ε με την ίδια πιθανότητα. Έτσι το αρχικό πλεονέκτημα v_0 ως προσδοκώμενη αξία του πλεονεκτήματος για το μέλλον, αποφέρει κέρδος:

$$v_{t=1} = v_0 \pm \varepsilon \quad \text{με: } W(-\varepsilon), W(+\varepsilon) = 1/2 \Rightarrow E(v_{t=1}) = v_0 \quad (3)$$

Το επίπεδο αβεβαιότητας ε μπορεί να προκύψει από το γεγονός, ότι οι πραγματικές «ποιότητες» των συντρόφων δεν είναι δυνατόν να ποσοτικοποιηθούν απόλυτα. Είναι πιθανό τα «κακά» στοιχεία των συντρόφων να αποκρυσταλλώνονται ενσυνείδητα και σκόπιμα. Ακόμη είναι δυνατό οι καλές (ή και κακές) ιδιότητες των συντρόφων να αποκαλυφθούν αργότερα, με την εμφάνιση συγκεκριμένων γεγονότων όπως εγκυμοσύνη, οικονομική στενότητα κτλ.¹⁵ Στην πραγματικότητα μπορεί να δημιουργηθούν πολλές και διαφορετικές διαδοχικές αβέβαιες καταστάσεις. Για λόγους απλοποίησης αποδεχόμαστε την επίδραση μιας και μοναδικής αβεβαιότητας.

Οι ποιοτικές επιδράσεις, που επιδρούν στη διαμόρφωση της τιμής Option λόγω αβεβαιότητας, μπορεί να υφίστανται και στην παρούσα περίοδο. Κάθε επιπλέον αβεβαιότητα θα συνέβαλε στην ένταση των αποτελεσμάτων που περιγράψαμε.¹⁶

Το οικονομικό υποκείμενο στην περίοδο $t=0$ έχει να επιλέξει μεταξύ δυο στρατηγικών:

1. Άμεσο Γάμο,
2. Αναμονή έως την επόμενη περίοδο.

Η αναμονή μέχρι την επόμενη περίοδο είναι συνδεδεμένη με μελλοντική απόφαση για γάμο, που εξαρτάται από τις καταστάσεις που θα επικρατούν την περίοδο εκείνη. Η απόφαση για ένα οικονομικό υποκείμενο ουδέτερο σε κίνδυνο, λαμβάνεται με βάση την προσδοκώμενη τιμή των «καθαρών αποδόσεων» των δυο στρατηγικών.

Η ανάλυση περιορίζεται στο διάστημα του εύρους τιμών $v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s$. $v < v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s + \epsilon$, δεδομένου ότι για $v > v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s + \epsilon$ δεν θίγεται το πλεονεκτήμα του άμεσου γάμου δια της αρνητικής υλοποίησης (-ε). Στο διάστημα τιμών $v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s - \epsilon < v < v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s + \epsilon$ το οικονομικό υποκείμενο θα προβλέψει, ότι στην περίπτωση που έχουμε (-ε), η αναμονή μπορεί να αποτρέψει έναν ακατάλληλο γάμο. Όταν όμως έχουμε (+ε), ο γάμος κατά την επόμενη περίοδο θα οδηγήσει σε μεγιστοποίηση των κερδών του. Επίσης λόγω ύπαρξης αναμονής και όσο υπάρχει η προσδοκία ενός αργότερου γάμου, μπορεί να αποφευχθεί ο κίνδυνος διενέργειας ενός ακατάλληλου γάμου, όταν έχουμε (-ε). Αυτό ενισχύει τη μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων ενός αργότερου γάμου για (+ε). Στην περίπτωση αυτή, η τιμή κατωφλίου του άμεσου γάμου σε συνθήκες αβεβαιότητας ($v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^u$) θα ευρίσκεται υψηλότερα από την αντίστοιχη τιμή κατωφλίου σε συνθήκες βεβαιότητας ($v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s$). Η δυνατότητα μέσω αναμονής να αποφευχθεί ο υφιστάμενος κίνδυνος αποτυχίας του γάμου, έχει μια τιμή: αυτή της τιμής Options.

Η αξία αναμονής στην περίπτωση άμεσου γάμου είναι ανάλογη αυτής που διαμορφώνεται και στην περίπτωση των συνθηκών βεβαιότητας και προσδιορίζεται:

$$E(B_{H, t=0}) = -H + \frac{V_0}{1-\delta} \quad (4)$$

Για αναμονή έως την επόμενη περίοδο $t=1$ μπορεί να καταστρωθούν, ανάλογα με την περίπτωση, δύο σενάρια: Εάν η κακή εκδοχή $(-ε)$ αποδειχθεί ως αληθής, δεν θα γίνει ο γάμος. Κατά συνέπεια η αξία θα είναι: $B_{w,t=0}^{\varepsilon} = 0$. Εάν διαμορφωθεί θετική πορεία κερδών από το γάμο, τότε αυτός θα πραγματοποιηθεί στην επόμενη περίοδο $t+1$, έχοντας την παρακάτω αξία:

$$\begin{aligned} & \text{Για κέρδος } (+\varepsilon) \text{ και γάμο στην περίοδο } t+1 = \\ & > B_{w,t=0}^{+\varepsilon} = 0 + B_{H,t=1}^{+\varepsilon} = \delta(-H + \frac{v_0 + \varepsilon}{1 - \delta}) \end{aligned} \quad (5)$$

Η προσδοκώμενη τιμή της στρατηγικής αναμονής υπολογίζεται ως η μέση τιμή από την υλοποίηση των δυο καταστάσεων.

$$E(B_{w,t=0}) = 1/2 B_{w,t=0}^{\varepsilon} + 1/2 B_{w,t=0}^{+\varepsilon} = \delta/2 \left(-H + \frac{v_0 + \varepsilon}{1 - \delta} \right) \quad (6)$$

Η τιμή κατωφλίου για το πλεονέκτημα v εκ του γάμου, του οποίου η υπερπήδηση θα διασφάλιζε έναν άμεσο γάμο ακόμη και κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας κατά την περίοδο αναμονής, δίδεται για την αδιαφορία μεταξύ των δύο στρατηγικών:

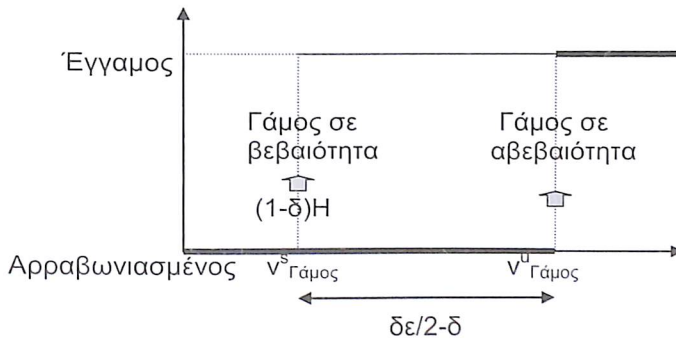
$$E(B_{H,t=0}) = E(B_{w,t=0}) = > v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^u = (1-\delta)H + \frac{\delta \varepsilon}{2-\delta} = v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s + \frac{\delta \varepsilon}{2-\delta} = v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s + \frac{\varepsilon}{1+2i} \quad (7)$$

Σύναψη Γάμου όταν: $v > v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^u$

Η τιμή κατωφλίου για την πλεονεκτικότητα του άμεσου γάμου μεγεθύνεται δια της εισόδου της παραμέτρου αβεβαιότητας.¹⁷ Η δυνατότητα επιλογής μιας στρατηγικής αναμονής επιδρά στην περίπτωση αυτή με τον ακόλουθο τρόπο: στο διάστημα τιμών $v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s < v < v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^s$ παρά την προσδοκώμενη καθαρή τιμή, δεν θα επιλεγεί ο γάμος, δεδομένου ότι η στρατηγική της αναμονής παρουσιάζει μια ακόμη υψηλότερη αναμενόμενη τιμή (καθότι στην περίπτωση αυτή μπορεί να αποφευχθεί μόνο ο συνδεδεμένος με το $(-ε)$ κίνδυνος). Η διαφορά μεταξύ των τιμών κατωφλίου που οδηγούν σε άμεσο γάμο υπό συνθήκες βεβαιότητας και αβεβαιότητας είναι $\varepsilon/1+2i$. Συνεπώς η διαφορά των τιμών κατωφλίου μεγε-

θύνεται όταν αυξάνει η αβεβαιότητα ε , και μειώνεται όταν αυξάνει το επιτόκιο i . Για να γίνει πιο παραστατική η παραπάνω σχέση παρουσιάζουμε το Διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1
Τιμές κατωφλίου του υφιστάμενου πλεονεκτήματος γάμου.

Η τιμή της περίπτωσης αναμονής (δηλ. της τιμής Option), υπολογίζεται ως η διαφορά μεταξύ των τιμών των δύο στρατηγικών. Για την τιμή κατωφλίου $v^u_{\text{Γάμος}}$ θα πρέπει εξαιτίας της αδιαφορίας μεταξύ των δύο στρατηγικών να δώσει ακριβώς τιμή Option = 0. Το ίδιο ισχύει για τις αξίες $v > v^u_{\text{Γάμος}}$, δεδομένου ότι εξαιτίας της πλεονεκτικότητας του άμεσου γάμου, η αξία του Option είναι μηδαμινή.

$$\text{Για } v < v^u_{\text{Γάμος}}: O_{t=0} = E(B_{w, t=0}) - E(B_{H, t=0}) = \delta/2 \left(-H + \frac{v_0 + \varepsilon}{1 - \delta} \right) + H \frac{v_0}{1 - \delta} \quad (8)$$

$$\text{Για } v > v^u_{\text{Γάμος}}: O_{t=0} = 0.$$

4. Περιορισμός της αβεβαιότητας κατά τη διάρκεια του αρραβώνα

Ο σκοπός της προγαμιαίας συμβίωσης δεν απέχει πολύ από το στόχο της μείωσης της αβεβαιότητας για σύναψη γάμου (υπό την έννοια ότι ο γάμος αποτελεί πράξη μετά από δοκιμασία αρραβώνα). Στην περίπτωση αυτή σημαντικό ρόλο παίζει η μείωση της αβεβαιότητας για τον έτερο σύντροφο, δεδομένου ότι με τον τρόπο αυτό θα αποκαλυφθούν οι κρυμμένες αρετές και τα ποιοτικά του στοιχεία, ανεξάρτητα αν είναι θετικά ή αρνητικά. Στο παρακάτω απλοποιημένο υπόδειγμα, η αποφυγή της αβεβαιότητας κατά τη διάρκεια του αρραβώνα, θεωρείται απλή μορφή και έχει φθίνουσα πορεία σε σχέση με τη διάρκειά του. Η αρχική αβεβαιότητα στην περίοδο γνωριμίας $t=0$, χαρακτηρίζεται με ε_0 , ενώ το μείνει ο συντελεστής διατήρησής του.

$$\varepsilon_t = \varepsilon_0 \mu^t \text{ με: } 0 < \mu < 1 \quad (9)$$

Σε αυτό το απλοποιημένο μοντέλο, η ανασφάλεια με την πάροδο του χρόνου τείνει στο 0. Στην πραγματικότητα μπορούμε να μειώσουμε μόνο την αβεβαιότητα και όχι να την εξαλείψουμε απόλυτα. Αυτό, διότι υπάρχουν εξωγενείς παράγοντες που τη συντηρούν (όπως η διαφοροποίηση του φορολογικού συστήματος κτλ.), κάτι που επηρεάζει το πλεονέκτημα v . Εκτός τούτου, η απάλειψη της αβεβαιότητας επιτυγχάνεται στην περιπτώσή μας εντελώς, ανεξάρτητα από την συμπεριφορά των οικονομικών υποκειμένων, απλά και μόνο με την πάροδο του χρόνου. Στην πραγματικότητα η μείωση της ανασφάλειας μπορεί να επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό από τους ίδιους του συντρόφους, π.χ., μέσω της επιλογής του είδους της προγαμιαίας σχέσης (ξεχωριστά ή σε κοινή κατοικία)¹⁸ ή στη βάση συγκεκριμένων επιλογών που θα γίνουν ενσυνείδητα. Στην κατηγορία αυτή ανήκει ο «επίσημος» αρραβώνας, που θα διατρανώνει στο περιβάλλον των συντρόφων τη βεβαιότητά τους για σύναψη γάμου.

Σε αβεβαιότητα εξαρτημένη από τη διάρκεια του αρραβώνα μπορεί το χρονικό σημείο του γάμου $t^u_{\text{Γάμος}}$ να υπολογιστεί από τη χρονολογική σειρά της τιμής Option της αναμονής O_t , ως το σημείο, για το οποίο η τιμή αναμονής Option θα είναι =0 (αφού στην περιπτώσή μας και οι δύο στρατηγικές θα λάβουν την ίδια προσδοκώμενη πραγματική αξία).

$$O_t = \delta/2 \left(-H + \frac{v_0 + \varepsilon_0}{1 - \delta} \right) + H \frac{v_0}{1 - \delta} \text{ για } t < t^u_{\text{Γάμος}} \quad (10)$$

$$O_t = 0, \text{ για } t^u_{\text{Γάμος}} = \frac{\ln [(2-\delta) (v_0 - (1-\delta) H)] - \ln(\delta) - \ln(\varepsilon_0)}{\ln(\mu)} \quad (11)$$

Για να είμαστε ακριβείς, στο μοντέλο μας ο χρόνος t πρέπει να είναι ακέραιος αριθμός ($t \in \mathbb{N}_0$), δηλ. το σημείο σύναψης του γάμου υπολογίζεται από την περίοδο $t^u_{\text{Γάμος}, N}$, για την οποία ισχύει $O_t = 0$. Ταυτόχρονα με την περίοδο γάμου $t^u_{\text{Γάμος}}$ προσδιορίζεται και η διάρκεια των προγαμιαίων σχέσεων (δηλ. του αρραβώνα). Με βάση την ισότητα (11), η διάρκεια του αρραβώνα $t^u_{\text{Γάμος}}$ εξαρτάται θετικά από το ύψος των δαπανών του γάμου H , το μέγεθος της αρχικής αβεβαιότητας ε_0 και το βαθμό διατήρησης της αβεβαιότητας μ . Επηρεάζεται αρνητικά από το ύψος του υφιστάμενου κέρδους v από το γάμο και το ύψος του συντελεστή προεξόφλησης δ (δηλ. θετικά από το επιτόκιο i).¹⁹ Αυτές οι τάσεις επίδρασης δε διαφοροποιούνται ποιοτικά, εάν ληφθεί υπόψη η συνθήκη ακεραιότητας.

Στην περίπτωση που η αρχική αβεβαιότητα δεν υπερβεί ένα ελάχιστο επίπεδο $\varepsilon_{0, \min}$, τότε και σε συνθήκες αβεβαιότητας έχουμε άμεσο γάμο όταν $t=0$. Αυτό το ελάχιστο επίπεδο υπολογίζεται από:

$$O_{t=0} = 0 \text{ για } \varepsilon_{0, \min} = \frac{(2-\delta) (v_0 - (1-\delta) H)}{\Delta} \quad (12)$$

Σε συνδυασμό με την ισότητα (7) μπορεί και στην περίπτωση της εξαρτημένης από το χρόνο αβεβαιότητας να υπολογιστεί η τιμή κατωφλίου του κέρδους εκ του γάμου, το οποίο οδηγεί σε γάμο κατά τη χρονική περίοδο t :

$$v^{u,t}_{\text{Γάμος}} = v^s_{\text{Γάμος}} + \frac{\delta \varepsilon_t}{2-\delta} = (1-\delta) H + \frac{\delta \varepsilon_0 \mu^t}{2-\delta} \quad (13)$$

Για την καλύτερη κατανόηση των αλληλεξαρτήσεων, η παρουσίαση ενός αριθμητικού παραδείγματος θα βοηθούσε σημαντικά. Η προσδοκώμενη τιμή του ετήσιου κέρδους από το γάμο παρουσιάζεται ως $v_0 = 1$. Οι δαπάνες του γάμου λαμβάνουν πενταπλάσια τιμή $H=5$, το επιτόκιο είναι 10% και η αβεβαιότητα στην περίοδο του αρραβώνα μειώνεται στο μισό: $\mu=0,5$. Προκύπτει μια ελάχιστη τιμή αβεβαιότητας ίση με $\varepsilon_{0, \min} = 0,65454$.

Η αρχική αβεβαιότητα ευρίσκεται στο τριπλάσιο του ύψους της ελάχιστης τιμής, δηλ. $\varepsilon_0 = 1,96363$. Η προσδοκώμενη αξία του καθαρού πλεονεκτήματος σε περίπτωση «άμεσου γάμου», προκύπτει με βάση τις επιλεγείσες τιμές, ως $E(B_{H,t}) = 6$. Παρά τη θετική τιμή της προσδοκώμενης αξίας σε $t=0$ δε θα συναφθεί γάμος, δεδομένου ότι η προσδοκώμενη αξία της στρατηγικής αναμονής $E(B_{w,t=0})$ ευρίσκεται ακόμη υψηλότερα:

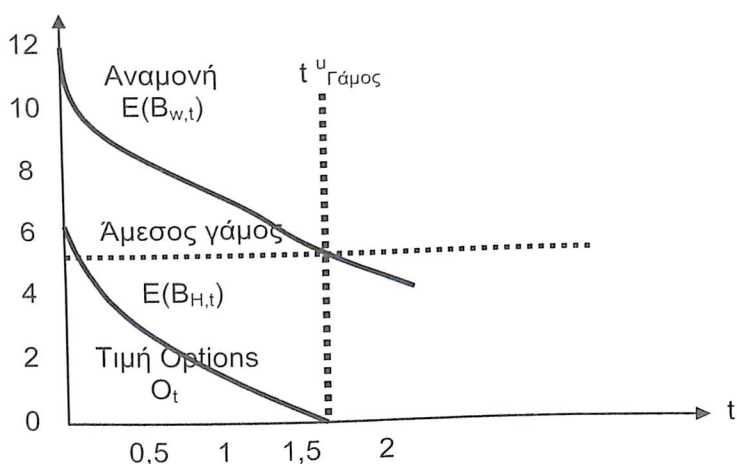
$$E(B_{w,t}) = 2,7272 + 9,8181 \cdot 0,5^t \Rightarrow \text{Για } t=0 : E(B_{w,t=0}) = 12,5454$$

Η θετική τιμή της αναμονής με την τιμή Option για γάμο στην επόμενη περίοδο προσδιορίζεται ως η διαφορά:

$$O_t = -3,2727 + 9,8181 \cdot 0,5^t$$

Η άριστη διάρκεια του αρραβώνα είναι $t_{\text{Γάμος}}^u = 1,5850$. Υπό τον περιορισμό της ακεραιότητας, ο γάμος θα συναφθεί στην αρχή της δεύτερης περιόδου ($t=2$). Η εξέλιξη των προσδοκώμενων τιμών των δύο στρατηγικών και της τιμής Options της αναμονής (ως βάση για τον προσδιορισμό της άριστης διάρκειας του αρραβώνα) παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα.¹⁹

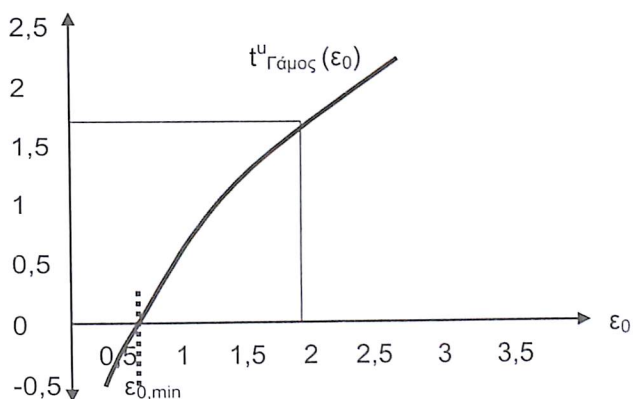
Διάγραμμα 2
Προσδοκώμενη τιμή σε άμεσο γάμο και σε αναμονή.

Στο παρακάτω Διάγραμμα 3 παρουσιάζεται η άριστη διάρκεια του αρραβώνα $t_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^u$ για διαφορετικές τιμές αρχικής αβεβαιότητας ε_0 . Η τιμή του αριθμητικού παραδείγματος $\varepsilon_0 = 1,96$ αποτυπώνεται με σαφήνεια.

Διάγραμμα 3

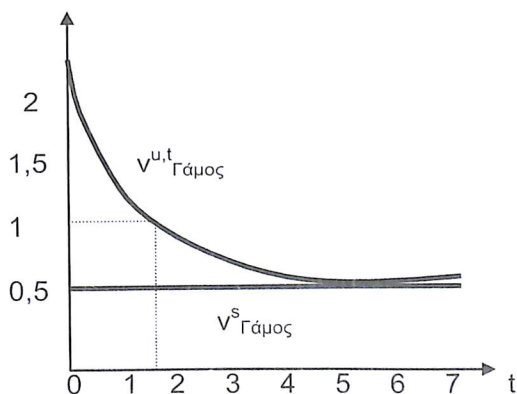
Διάρκεια αρραβώνα $t_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^u$ σε συνάρτηση με τις διάφορες τιμές του ε_0 .

Δεδομένου ότι η αβεβαιότητα στο δικό μας απλό μοντέλο τείνει στο 0, η τιμή κατωφλίου του πλεονεκτήματος v από το γάμο (όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα), το οποίο και θα οδηγήσει σε γάμο, θα συγκλίνει προς την τιμή κατωφλίου σε συνθήκες βεβαιότητας.

Διάγραμμα 4

Κατώφλι γάμου $v_{\Gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma}^{u,t}$ σε συνάρτηση με το t .

5. Συμπεράσματα εκ των αποτελεσμάτων του υποδείγματος

Η κατάσταση του οικονομικού υποκειμένου που ευρίσκεται μπροστά σε μια απόφαση επιλογής ενός άμεσου γάμου, ή της μετάθεσής του στο μέλλον με την αναμονή αβέβαιων αποτελεσμάτων, προσομοιάστηκε με την περίπτωση επιλογής μιας επένδυσης. Ο υπολογισμός προσαρμόστηκε, όπως, στην περίπτωση ύπαρξης sunk costs και του αμετάκλητου των αποφάσεων σε συνθήκες αβεβαιότητας. Στην περίπτωση ύπαρξης συνθηκών βεβαιότητας διαπιστώθηκε ότι η τιμή κατωφλίου του κέρδους v από το γάμο, του οποίου η υπέρβαση οδηγεί σε γάμο, προσδιορίζεται μόνο από τα κόστη που διαμορφώνονται από το επιτόκιο επί του ποσού των «sunk costs». Κατά συνέπεια σε περίπτωση έλλειψης αβεβαιότητας, ο γάμος θα είναι τόσο πιο πλεονεκτικός:

1. Όσο πιο περιορισμένος είναι ο βαθμός αμετακλητότητας που επηρεάζεται από τα sunk costs του γάμου H ,
2. Όσο πιο χαμηλός είναι ο διαχρονικός ρυθμός των προτιμήσεων (το επιτόκιο i), και
3. Όσο μεγαλύτερο είναι το κέρδος v που προκύπτει από το γάμο.

Στη διεθνή βιβλιογραφία η εξέλιξη του κέρδους v εκ του γάμου στις (μετα) μοντέρνες οικονομίες αναφέρεται ότι βαίνει μειούμενη.²¹ Στις περισσότερες κοινωνίες παρατηρείται μείωση της σημασίας του θεσμού της οικογένειας ή των δεσμών της ως παραγωγικής κοινότητας και χώρου ασφάλειας. Οι πρόοδοι στην οικιακή τεχνολογία και η αυξανόμενη προσφορά αγαθών και υπηρεσιών προς τα νοικοκυριά, προσφέρει καλύτερες δυνατότητες υποκατάστασης μεταξύ της παραγωγής των νοικοκυριών και του αγοραίου εισοδήματος. Έτσι η εξειδίκευση σε εργασίες νοικοκυριού είναι λιγότερο ελκυστική και επικερδής (τα άτομα ερευνούν μέσω του Outsourcing την υποκατάσταση αυτών των οικιακών υπηρεσιών). Επίσης η ανάπτυξη κοινωνικών συστημάτων υγείας, οικογενειακής πρόνοιας και ασφάλειας ενισχύει το ρόλο του κράτους, δεδομένου ότι περισσότερο κοινωνικό κράτος σημαίνει ανάληψη από το κράτος μεγαλύτερου μέρους λειτουργιών ασφάλειας που προηγούμενα ανήκαν στη δικαιοδοσία και αναλαμβανόταν από την οικογένεια. Όσο λιγότερες είναι οι υπηρεσίες που απολαμβάνουν τα άτομα από το κοινωνικό σύστημα ασφάλισης και είναι ανεξάρτητες από την οικογενειακή κατάστασή τους, σημαίνει ταυτόχρονα και βελτίωση των εναλλακτικών επιλογών τους έξω από

το γάμο. Επιπλέον, η αύξηση των δυνατοτήτων των γυναικών για εύρεση εργασίας, επίτευξη ατομικού εισοδήματος και «ανεξαρτησίας» σε πολλούς τομείς, συνεπάγεται μειωμένο πλεονέκτημα στην κατανομή εργασίας, αφού με αυτό αυξάνονται τα κόστη ευκαιρίας της οικιακής απασχόλησης των γυναικών. Με αυξημένα κόστη ευκαιρίας έχουμε επιπλέον μείωση της γεννητικότητας, όπου το σημαντικότερο οικογενειακό «αγαθό», τα παιδιά, χάνουν σε σημασία και σημαντικότητα. Εκτός αυτού πολλά άλλα (ιδιαίτερα συναισθηματικά) πλεονεκτήματα της συντροφικότητας μπορούν να υλοποιηθούν και χωρίς τυπική σύναψη γάμου.

Η μείωση του κέρδους v εκ του γάμου οδηγεί *ceteris paribus* στο γεγονός ότι η παραπάνω υπολογισθείσα τιμή κατωφλίου μπορεί να επιτευχθεί με μειωμένη πιθανότητα, κάτι που με τη σειρά του σημαίνει μείωση της πιθανότητας σύναψης γάμου. Σε αυτή την επιχειρηματολογία στηρίζονται οι θέσεις που αναπτύξαμε παραπάνω. Ακόμη και ο απλούστερος υπολογισμός σε μια επένδυση υπό συνθήκες αβεβαιότητας προϋποθέτει τον συνυπολογισμό επιπλέον παραμέτρων. Έτσι με την αποδοχή ότι τα διαζύγια θα αυξάνουν με την πάροδο των ετών και θα απλοποιούνται οι διαδικασίες λύσης του γάμου, χάνει σε βαρύτητα το αμετάτρεπτο του γάμου. Αυτό με βάση τη δική μας επιχειρηματολογία και τους υπολογισμούς μας αντικατοπτρίζεται από τη μείωση των sunk costs H του γάμου. Αυτό το αποτέλεσμα από μόνο του μπορεί να συνηγορήσει υπέρ μιας αύξησης της πιθανότητας σύναψης γάμου. Επιπλέον για τους σημερινούς δυνητικούς συντρόφους, το αυξημένο προσδόκιμο ζωής οδηγεί σε μειωμένη διαχρονική προεξόφληση (ή σε χαμηλότερο επιτόκιο i υπολογισμού). Και αυτό το αποτέλεσμα επιδρά ενάντια στη μείωση του ετήσιου κέρδους v εκ του γάμου.

Η σαφής ενσωμάτωση της τιμής Options υπό συνθήκες αβεβαιότητας, μεγεθύνει την τιμή κατωφλίου του κέρδους v εκ του γάμου, λόγω της οποίας ένας «άμεσος» γάμος καθίσταται πλεονεκτικός και συνεπώς αυξάνεται η διάθεση του ατόμου για αναμονή. Η αύξηση της αβεβαιότητας πρέπει *ceteris paribus* να είναι συνδεδεμένη με επιμήκυνση της προγαμιαίας σχέσης (περίοδος αρραβώνων). Για την εξέλιξη της αβεβαιότητας σε σχέση με το πλεονέκτημα v ενός γάμου στην περίοδο μετάβασης από μια παραδοσιακή σε μια σύγχρονη κοινωνία, δεν θα αναφερθούμε καθόλου. Στις πολύ μικρές κοινωνίες, λόγω του ότι οι σύντροφοι κινούνται σε γνωστό περιβάλλον με αυστηρό και αμφίπλευρο έλεγχο, ο κίνδυνος και η αβεβαιότητα για τα σημαντικά κριτήρια επιλογών είναι σχετικά περιορισμένος.²² Αντίθετα, οι περισσότεροι υποψήφιοι σύντροφοι δε γνωρίζονται καλά από τα παιδικά τους χρόνια, κάτι που σημαίνει ότι η μείωση της

αβεβαιότητας θα δημιουργηθεί κύρια κατά τη διάρκεια της προγαμιαίας σχέσης. Αυτό οδηγεί σε τάση επιμήκυνσης αυτής της περιόδου.

Εκ της αποδοχής ότι η μείωση της αβεβαιότητας είναι ανάλογη με τη διάρκεια της προγαμιαίας σχέσης, μπορούν να διατυπωθούν πέρα από το αναφερθέν ύψος της αρχικής αβεβαιότητας ε_0 και άλλοι παράγοντες επηρεασμού. Η διάρκεια της προγαμιαίας σχέσης (δηλ. του αρραβώνα) είναι *ceteris paribus* τόσο μεγαλύτερη:

1. Όσο πιο αργά μειώνεται η αβεβαιότητα (όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός διατήρησης μ),
2. Όσο υψηλότερα είναι τα sunk costs του γάμου H ,
3. Όσο περιορισμένο είναι το κέρδος v εκ του γάμου, και
4. Όσο υψηλότερος είναι ο διαχρονικός ρυθμός προτίμησης i .

Το μειωμένο συνεπώς κέρδος εκ του γάμου που παρατηρείται στις σύγχρονες κοινωνίες, οδηγεί *ceteris paribus* σε επιμήκυνση της προγαμιαίας σχέσης, ενώ τα sunk costs του γάμου καθώς και τα sunk costs του «επιτοκίου» i συνηγορούν περισσότερο υπέρ της μείωσης. Ο βαθμός επιρροής της απάλειψης της αβεβαιότητας μέσω της προσωπικής συμπεριφοράς, θα πρέπει να εισαχθεί ρητά. Έτσι στα πλαίσια της εκτεταμένης σήμερα αποδοχής των προγαμιαίων σχέσεων και της συνύπαρξης των συντρόφων κάτω από την ίδια στέγη, θα οδηγήσει σε ταχύτερο ρυθμό μείωσης της αβεβαιότητας. Αυτό θα οδηγούσε με τη σειρά του σε μείωση της «διάρκειας του αρραβώνα». Από την άλλη πλευρά, η αποδοχή ακριβώς της προγαμιαίας συμβίωσης των συντρόφων χωρίς το πιστοποιητικό γάμου, σημαίνει και σημαντική μείωση του πλεονεκτήματος ενός επιστημοποιημένου (νόμιμου) γάμου. Κάτι τέτοιο οδηγεί σε μετατόπιση του γάμου σε επόμενη περίοδο. Παρατηρούμε, ότι μια σαφής και απόλυτη παρουσίαση των αποτελεσμάτων του μοντέλου, υπό την έννοια της απόλυτης εξήγησης των πραγματικών εμπειρικών φαινομένων δεν μπορεί να διαμορφωθεί εύκολα.

Σημειώσεις

1. Βλ. http://www.kpee.gr/main_research_gr.html και ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 29/06/2003.

2. Statistisches Bundesamt, Pressemitteilung vom 13 Juli 2005.
3. European Social Statistics Demography, Edition 2001.
4. ΕΣΥΕ, Στατιστική επετηρίδα της Ελλάδος 2003, σ. 43 και 64.
5. Μια εμπειριστατωμένη παρουσίαση των βασικών αρχών της Νέας Πολιτικής Οικονομίας επιχειρείται στο: Γιάννης Μαντζάρης, Η οικονομική θεωρία της Πολιτικής: Μια νέα προσέγγιση της πολιτικής πραγματικότητας, ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, Τεύχος 35, Φθινόπωρο 2002, σ. 148-165.
6. Για μια περιορισμένη περιγραφή και κατάταξη της οικονομικής πρότασης βλ. Borchert, Leschke, Sauerland (1998), σ. 1338 επ. Καθώς επίσης και Μαντζάρης Γ., Επιστημονική Έρευνα: Συγγραφή-Διαμόρφωση-Παρουσίαση Επιστημονικών Εργασιών, Θεσ/νίκη 2004, ιδιαίτερα τις σελίδες 171-175.
7. Βλ. π.χ. Becker (1973, 1981) και Schramm (1996), σ. 231 επ.
8. Βλ. Zamek, v. (1990), σ. 135 και Hartwig (1993), σ. 35. Εκτεταμένη ανάλυση του «οικονομικού ιμπεριαλισμού» του G.S. Becker και την εφαρμογή του στον οικογενειακό κώδικα υπάρχει στο βιβλίο του Ott (1998), σ. 64 επ. Για μια κριτική άποψη στην πρακτική χρησιμότητα εφαρμογής οικονομικών μοντέλων μεγιστοποίησης στον κώδικα των «Economics of Marriage» βλ. Nelson (1994).
9. Για εκτενή επιχειρηματολογία επ' αυτού βλ. Becker (1973), σ. 815 επ., ιδιαίτερα σ. 816. Ο Ott (1998), σ. 72 επ. προβληματίζεται από την εκτεταμένη έλλειψη της αβεβαιότητας στην ανάλυση του Becker. Η κριτική του σχετίζεται όμως σε πρώτη φάση στη (δια)ασφαλιστική λειτουργία του γάμου, η οποία βασίζεται στην αβεβαιότητα.
10. Βλ. Pindyck (1991) και Dixit (1992).
11. Χρήσιμη θα ήταν στην περίπτωση αυτή η αντιμετώπιση της αλληλεξάρτησης με βάση την θεωρία των παιγνίων και του προβλήματος διαπραγμάτευσης των συντρόφων, υπό την έννοια της δυνατότητας άσκησης Veto του ενός από τους δύο. Βλ., π.χ., Alcalde (1986), Ermisch (1993) σ. 355 επ. και Galler, Ott (1990), σ. 112 επ.
12. Βέβαια η κατάσταση αυτή δεν είναι η συνήθης. Η λογική απόφασης ενός παντρεμένου να κινήσει διαδικασίες διαζυγίου είναι παρόμοια σταθμισμένη με αυτή του αρραβωνιασμένου που ζητά γάμο: Το διαζύγιο δημιουργεί αμετάρπτα υψηλά sunk costs, αλλά υφίσταται και αβεβαιότητα, π.χ., για το επίπεδο χρησιμότητας μετά το διαζύγιο. Η λήψη υπόψη της αξίας του Option (προσμονή με την δυνατότητα για διαζύγιο στην επόμενη περίοδο), εμπεριέχει αναμφισβήτητα μια υψηλή βεβαιότητα όσον αφορά τον γάμο. Με μοντέλα που κάνουν χρήση θεωρητικών αρχών Options είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν ταυτόχρονα και τα δύο προβλήματα, δηλ. η απόφαση για γάμο υπό συνθήκες αβεβαιότητας και η δυνατότητα ενός μελλοντικού διαζυγίου, αφού ληφθούν υπόψη όλες οι ενδεχόμενες τιμές Options. Τα μαθηματικά εργαλεία που θα χρησιμο-

ποιηθούν στην κατεύθυνση αυτή (π.χ., στοχαστικές διαφορικές εξισώσεις, με τις οποίες είναι δυνατόν να αριστοποιηθεί μια συνάρτηση) μπορεί να δημιουργήσουν πρόβλημα στον αναγνώστη που δεν έχει υψηλή μαθηματική κατάρτιση. Για μια αναλυτική παρουσίαση αυτής της διαδικασίας βλ. Dixit, Pindyck (1994).

13. Φυσικά μπορούν να αναφερθούν και άλλοι λόγοι μιας πιθανής μετατόπισης του γάμου. Έτσι οι Alm και Whittington (1997) στα πλαίσια ενός μοντέλου χωρίς αβεβαιότητα, δείχνουν ότι υπάρχουν επιβραδύνσεις, οι οποίες προκύπτουν εκ του φορολογικού πλαισίου. Ο Ferreira (1991) παρουσιάζει τις επιδράσεις της εφάπαξ αβεβαιότητας στο γάμο, βέβαια χωρίς να συμπεριλαμβάνει την τιμή Options της αναμονής. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει και η δυνατότητα του διαζυγίου. Στα πλαίσια μιας εμπειρικής έρευνας παρουσιάζει μια μεγαλύτερη χρονική φάση διερεύνησης για τους καθολικούς, που είναι αποτρεπτικοί στο διαζύγιο (σ. 33).

14. Για την απλή διωνυμική παρουσίαση της αβεβαιότητας στα πλαίσια των μοντέλων Options, βλ. Cox, Ross, Rubinstein (1979), Dixit, Pindyck (1994), σ. 27 επ. και ιδιαίτερα Belke, Goecke (1998).

15. Βλ. Ribhegge (1993), σ. 70. Ως πηγές αβεβαιότητας στα πλαίσια μιας θεσμικής-οικονομικής ανάλυσης αναφέρει την καταπάτηση συμφωνιών και τις ανεκπλήρωτες συμφωνίες.

16. Για ένα μοντέλο δομημένο με παρόμοιο τρόπο, το οποίο περιλαμβάνει τα προβλήματα της αβεβαιότητας στις συναλλαγματικές ισοτιμίες για επιχειρήσεις που εξαγουν προϊόντα, βλ. Belke, Goecke (1998).

17. Χωρίς αναφορά σε σκέψεις για την τιμή του Options στη βιβλιογραφία αναφέρεται, ότι το αμετάτρεπτο του γάμου εμπεριέχει υψηλότερα κόστη διερεύνησης και μεγαλύτερο διάστημα έρευνας ως συνέπεια των υψηλών δαπανών διαζυγίου. Βλ., π.χ., Hartwig (1993), σ. 42.

18. Ο Becker (1981) σ. 221 και ο Hartwig (1993) σ. 41, θεωρούν την προγαμιαία διαβίωση ως εξόχως αποτελεσματική μέθοδο για συγκέντρωση πληροφοριών. Για μια εμπειρική διερεύνηση της κοινής διαμονής χωρίς γάμο βλ. Ressler, Waters (1995).

19. Βλέπουμε ότι για $0 < \mu < 1$ ισχύει: $\ln(\mu) < 0$.

20. Οι Ressler, Waters (1995), σ. 578 αναφέρουν ως μέση διάρκεια για μια προγαμιαία διαμονή με την μορφή «cohabitation» μια τιμή 1,3 έτη (μετά από αυτή επέρχεται γάμος ή χωρισμός).

21. Βλ., π.χ., Galler, Ott (1990), σ. 126 επ. και Zamek, v. (1990), σ. 146 επ.

22. Όπου τα κριτήρια που θέτουν σήμερα τα ζευγάρια διαφοροποιούνται αρκετά από εκείνα που έθετε ή θέτει μια παραδοσιακή κοινωνία. Εκτός τούτου ο παραπάνω υπολογισμός σε παραδοσιακές κοινωνίες προσδιορίζεται περισσότερο από τους γονείς, παρά από τους ίδιους τους μελλοντικούς συντρόφους.

Βιβλιογραφία

- Alcalde, J. (1996), «Implementation of Stable Solutions to Marriage Problems», στο: *Journal of Economic Theory*, 69, 240-254.
- Alm, J., Whittington, L.A. (1997): «Income Taxes and the Timing of Marital Decisions», στο: *Journal of Public Economics*, 64, 219-240.
- Becker, G.S. (1973), «A Theory of Marriage: Part I», στο: *Journal of Political Economy*, 81, 813-846.
- Becker, A., Goecke, M. (1998): «A Simple Model of Hysteresis in Employment under Exchange Rate Uncertainty», στο: IEW-Institut für Europäische Wirtschaft, Diskussionsbeitrag Nr. 22, Ruhr-Universität Bochum. Forthcoming στο: *Scottish Journal of Political Economy*.
- Bonus, H. (1997): «Familien- und Haushaltsentscheidungen in einer postindustriellen Wirtschaft» στο: *Volkswirtschaftliche Diskussionsbeitrag Nr. 250*, Westfälische Wilhelms-Universität Münster.
- Borchert, M., Leschke, M., Sauerland, D. (1998), «Volkswirtschaftslehre im Portrait» στο: *WISU* 11/98, 1338-2345.
- Dixit, A. (1989), «Entry and Exit Decisions under Uncertainty» στο: *Journal of Political Economy*, 97, 620-638.
- Dixit, A. (1992), «Investment and Hysteresis» στο: *Journal of Economic Perspectives*, 6, 107-132.
- Dixit, A., Pindyck, R.S. (1994), «Investment under Uncertainty», Princeton, NY.
- Ermisch, J.F. (1993), «Familia Oeconomica: a Survey of the Economics of the Family» στο: *Scottish Journal of Political Economy*, 40, 353-374.
- Galler, H.P., Ott, N. (1990), «Zur Bedeutung familienpolitischer Massnahmen für die Familienbildung-eine verhaltenstheoretische Analyse familiärer Entscheidungsprozesse» στο: Felderer, B. (Hrsg.), «Bevölkerung und Wirtschaft», Schriften des Vereins für Sozialpolitik, Bd. 202, Berlin, 111-134.
- Hartwig, K.-H. (1993), «Partnerschaften-Ökonomie zwischenmenschlicher Beziehungen» στο: Ramb, B.-T., Tietzel, M. (Hrsg.), «Ökonomische Verhaltenstheorie», München, 33-61.
- Μαντζάρης Γιάν., Επιστημονική Έρευνα: Συγγραφή – Διαμόρφωση - Παρουσίαση Επιστημονικών Εργασιών, Θεσ/νίκη 2004.
- Nelson, J. A. (1994), «I, Thou and Them: Capabilities, Altruism and Norms in the Economics of Marriage» στο: *The American Economy Review*, 84, 126-131.
- Ott, N. (1998), «Der familienökonomische Ansatz von Gary S. Becker» στο: Pies, I., Leschke, M. (Hrsg.), «Gary Beckers ökonomischer Imperialismus», Tübingen.

- Pereira, P. T. (1991), «Age at first Marriage, Education and Divorce: The Case of the USA, στο: *Economia*, 15, 21-49.
- Pindyck, R.S. (1991), «Irreversibility, Uncertainty and Investment» στο: *Journal of Economic Literatur*, 29, 1110-1148.
- Ressler, R.W., Waters, M.S. (1995), «The Economics of Cohabitation» στο: *Kyklos*, 48, 577-592.
- Ribhegge, H. (1993), «Ökonomische Theorie der Familie» στο: Ramb, B.-T., Tietzel, M. (Hrsg.): *Ökonomische Verhaltenstheorie*, München, 63-87.
- Schramm, M. (1996), «Ist Gary S. Beckers <οοκονομischer Ansatz> ein Taschenspielertrick? Sozialethische Überlegungen zum «ökonomischen Imperialismus», στο: *Wirtschaftsethische Perspektiven*, 3, 231-258.
- Zameck, V. von (1990), «Ökonomische Theorie der Ehe» στο: Felderer, B. (Hrsg.), «Bevölkerung und Wirtschaft», *Schriften des Vereins für Sozialpolitik*, Bd. 202, 135-148.

